

JÓZEFA KOBYLIŃSKA

| Nazwy spadków

Nazwy spadków stanowiły w dobie staro- i średniopolskiej, a także w początkach doby nowopolskiej grupę semantyczną o wyrazistej strukturze morfologicznej. Były to derywaty od podstaw rzeczownikowych — nazw pokrewieństwa, będących nazwą spadkodawcy — utworzone za pomocą formantu *-izna* // *-owizna*. Należały tu: *babizna*, *bratowizna*, *dziadowizna*, *macierzyzna*, *ojczyzna*, *stryjowizna*, *wujowizna* i ich warianty fonetyczno-słowotwórcze¹. Nazwy te i ich funkcjonowanie postaramy się prześledzić na podstawie słowników. Materiałem porównawczym będą konteksty z *Ksiąg gromadzkich Kasiny Wielkiej* (w pow. limanowskim) z wieków XVI—XVIII, a więc zabytku reprezentującego polszczyznę regionalną południowej Małopolski. W zabytku tym wystąpiły jedynie cztery nazwy: *babizna*, *dziadowizna*, *macierzyzna* i *ojczyzna*.

Babizna oznaczała ‘spadek po babce’; Słps (171) podaje, iż *babizna* występowała w słowiańskich dialektach północnych, w polskim w XV wieku *babina*, ale już XV—XVI wieku *babizna* ‘spadek po babce’, dial. też ‘spadek po matce; własność żony; spadek po żonie’ (za: KSGP), co niewątpliwie wiąże się z gwarową motywacją tej formacji przez *babka* (z dezintegracją podstawy), jak również *baba* gw. ‘matka ojca lub matki; avia; kobieta w ogóle’, też ‘uxor’; Sstp (50) — *babina*, *babizna* i *babczyzna* ‘spadek po babce’, przy czym *baba* ‘jw.’; SXVI — *babizna* ‘jw.’; Cn — brak; L (37) — ‘jw.’ — z XVI wieku, przy czym *baba* to *baba*, *stara kobieta*, czyli *białogłowa*, w *ogólności* *kobieta*, *niewiasta*, *babka*, ale także *u* *pospólstwa* *moja baba* *moja żona*; Swil (41) — ‘jw.’, przy czym *baba* to ‘białogłowa’, *u* *pospólstwa* ‘żona’, ‘babka’ i in.; SW (78) — *babizna* ‘jw.’, też ‘mienie babki’, ‘spadek po matce’, ‘spadek po żonie’, ‘własność żony’, przy czym *baba* to ‘stara kobieta’, ‘zebraczką’,

¹ *Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*. Red. K. Kle-szczo wa. Katowice 1996, s. 184–186.

‘babka’; SJPD (282) — *babizna* z kwalifikatorem *dawne* ‘spadek po babce’ — powołuje się na L i KSGP; KSGP (30) — *babizna* ‘grunt spadły po [...] matce’ (Kolberg, radom.), ‘własność żony’, ‘spadek po żonie’ (Święt, Lud nadrabski); *baba* ‘babka (matka rodziców)’ i ‘żona’; SGP PAN (221) — *babizna* 1. ‘ziemia otrzymana w spadku’: a) ‘po żonie’, b) ‘po matce’; 2. ‘własność żony’, co łączy się z gw. *baba* ‘żona, kobieta w ogóle’.

W KGKW leksem *babizna* wystąpił tylko raz w pierwszej połowie XVII wieku łącznie z *ojczyzną* i *dziadowizną*: *isz gdzieby się ktorykolwiek s poddanych nalazł takowy, ktoryby [...] wymawiał komu, żeś moię oyczyzną, babiznę, dziadowiznę etc. osiadł, tedy podpadu winę pańską grzywien dwie [...] (1626—3092)². Kontekst sugeruje, że termin ten odnosi się do spadku po babce lub po matce, spadku w postaci ziemi / gruntu, co potwierdza czasownik *osiąść na...* (dziś: *osiąść na roli, na gruncie* itp.).*

Z przedstawionego materiału wynika, że leksem ten ewoluował semantycznie: od nazwy ogólnej spadku po babce do nazwy odziedziczonej ziemi; od znaczenia ‘spadek’ do znaczenia ‘własność’; od nazwy spadku po babce do nazwy spadku // ziemi po matce // żonie. W dwu ostatnich znaczeniach zachował się on w gwarach, natomiast w języku ogólnym zanikł definitywnie w XVII wieku. Występowanie tego leksemu w późniejszych słownikach należy uznać za powtarzanie hasła za wcześniejszymi źródłami (lub gwarami)³.

Bratowizna oznacza ‘spadek po bracie’ i taką jego wartość podają słowniki: Słps (359) — pol. dawne z XV—XVII wieku i dial. kasz. *bratowizna* ‘spadek po bracie’; Sstp (159) — ‘spuścizna po bracie’; SXVI (II 426) — praw[nicze] ‘jw.’; Cn — brak; L (167) — ‘bratnie, bratowe, bratowa puścizna’ — dokumentacja z XVII wieku; Swil (109) — ‘jw.’; SW (202) — *bratowizna* // *bratnie* // *bratowe* ‘spuścizna po bracie’; SJPD, KSGP — brak; SGP PAN (II 474) — ‘spadek po bracie’ (kaszub).

Według KGKW leksem ten pojawił się tylko jeden raz pod koniec XVI wieku: *Iendrzei Nowak [...] zeznal, że mu sye dossicz stalo z oyczisny swei y s bratowissnei rzeczy ruchaiących i nieruchaiących, która rolia liezi między Moskalowską a Goszczeyowską [rolą] (1575—2743). Kontekst sugeruje, że *bratowizna* w tym okresie to zarówno ziemia, jak i ruchomości oraz nieruchomości. Nazwa zanikła ostatecznie w XVII wieku, występuje jednak w późniejszych słownikach (z wyjątkiem SJPD), prawdopodobnie więc, jak w wypadku *babizny*, przepisywano hasło, brak jednak aktualizacji przykładów świadczących o żywotności terminu.*

Dziadowizna to ‘spadek po dziadku’. Nazwa bardzo stara. Odnotowują ją: Słps (III 109—110) — *dědina* (płn. też *dědzina*), zach. *dědovizna* ‘spadek, majątek (zwykle grunt) otrzymany po dziadkach, dziedziczny majątek

² Cyfra pierwsza oznacza rok, druga — numer zapiski.

³ Nie zajmuję się wariantami tych nazw.

rodowy'; pol. dawne od XV wieku i dial. *dziadowizna* 'dział majątku odziedziczony po dziadku', 'spadek'; Sstp (II 255) — 'jw.', przy czym *dziad* II 254 to 'dziadek, przodek'; SXVI (VI 313) — praw[nicze] 'dobra, majątek po dziadku, avita bona [...] a) kraj, ziemia, będąca własnością ojca, matki' (z *Kroniki Bielskiego*); *dziad* to 'ojciec ojca lub matki, dziadek', 'przodek, poprzednik, protoplasta, antenat', 'stary człowiek, starzec', 'żebrak, człowiek stary i ubogi, kaleka'; Cn (160) — *dziadowizná: Avita bona, Auitae bones*; L (591) — 'spadek po dziadku'; *dziad* (590—591) to 'mego ojca abo matki ociec, dziadek'; *dziady* 'przodkowie'; Swil (276) — 'jw.'; *dziad* to 'ojca albo matki ojciec'; *dziady* 'jw.'; SW (632) — *dziadowizna* a. *dziadkowizna* z kwalifikatorem *przestarzałe* (+) 'jw.'; *dziad* to 1. 'ojciec ojca a. matki', niekiedy 'stryj a. wuj ojca a. matki', 2. 'przodek', 3. niekiedy 'stary człowiek', 4. 'żebrak'⁴; KSGP (423) — 'grunt spadły po matce' zwał się *habizną*, czyli *dziadowizną* (Kolberg, radom.); 'puścizna po dziadku' (z Lubelszczyzny lub z Galicji); PrDial 'grunt // gospodarstwo po dziadku // po przodkach' — w południowej i wschodniej Polsce. SJPD (II 542) — daw. dziś gw. 'grunt odziedziczony po dziadzie, spadek'; *dziad* (II 539) to 'ojciec ojca a. matki; każdy przodek'.

Według KGKW termin ten pojawił się 6 razy w XVII i XVIII wieku: *przy tym półrolku, iako swoi dziadowiznie, zostać chce* (1719—3599); *Woyciech Kubowicz upominał się zarembru* [jednostka miary gruntu] *u Popławskiego, iako dziadowizny y dziedzictwa własnego* (1719—3594). Wszystkie przykłady z KGKW mówią o *dziadowiznie* jako o gruncie, ziemi odziedziczonej (o dziedzictwie) po dziadku, po ojcu czy po przodkach — trudno ustalić.

Dziadowizna — zarówno strukturalnie, jak i semantycznie — może być derywatem od podstawy *dziad* 'dziadek', a także *dziad*, *dziadowie* 'przodek'. *Dziadowizna* miała zatem pierwotnie znaczenie 'spadek po dziadku', ewoluowała jednak semantycznie, podobnie jak *babizna*, w kierunku znaczenia 'spadek po dziadach = przodkach', a także od znaczenia 'spadek' do 'dziedzictwo', głównie 'ziemia, grunt' i ostatecznie 'włość, majątność po przodkach'. Takie też znaczenie wystąpiło w KGKW (w XVII—XVIII wieku). W pewnych przypadkach *dziadowizna* jako 'spadek po dziadach (= przodkach)' mogła być używana zamiennie z *ojcowizną*, która również oznaczała 'spadek po przodkach'⁵.

Macierzyna — wyraz ten ma niewątpliwie bardzo starą strukturę słowotwórczą, jest bowiem oparty na temacie słowotwórczym *macierz* (ps. **mati*, **mater-e*, pol. *mac*, *macierz*). Sstp. (IV 138 i 140) — *macierzyna* // *macierzyna*

⁴ S. Inglot: *Obrót ziemią i włościańskie zwyczaje spadkowe w Małopolsce od XVI do XVIII wieku w świetle wiejskich ksiąg sądowych*. W: „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”. Seria 11A. Wrocław 1956, s. 80.

⁵ Tamże, s. 80.

‘spadek, spuścizna po matce’; SXVI (XIII 11) — ‘spadek po matce, najczęściej dobra ziemskie wraz z płynącymi z nich dochodami; res materna’; Cn (378) — *Macierzyzna* — *Res materna*; L (III 17) — ‘majątność matczyna’; Swil (619) — ‘spadek, dziedzictwo po matce’ (przykłady z XVII wieku); SW (II 840) — *macierzyzna* i *macierzyna* ‘spadek, dziedzictwo, scheda, majątek po matce’ — obydwie leksemy mają kwalifikator *przestarzale* (+); SJPD (IV 359) — *macierzyna* ‘spadek po matce’, ‘macierzyste’ z kwalifikatorem *daw. dziś gw.*; KSGP (III 93) — ‘spadek po matce’ (z Cieszyńskiego); PrDial — ‘grunt, majątek po matce’ (podh., kiel., biel.-podl.).

KGKW — nazwa wystąpiła tylko raz w XVIII wieku łącznie z *ojczyzną*: *Ponieważ Szymek y Iasiek Skowronkowie pozwali braci swoich Mikolaia y Woytka Skowronkow do sądu rugowego o dziedzictwo, chcąc wchodzić do ruwnego [!] działu oyczyzny y macierzyny [...], sąd [...] zwazywszy nalezyćcie, że gdyby wszyscy czterech podzielili się po kawalku, byłyby między niemi kłutnie [!] i chałasy [!] [...] do tego chciałby każdy z nich osobney chałupy, a przynajmniey izby [...], więc sąd rugowy nakazuje [...]* (1767—3739). Zapis ten określa wyraźnie *macierzynę* (i *ojczyznę*) jako ‘grunt, ziemię odziedziczoną po matce (ojcu)’, a więc ewoluowało tu znaczenie ‘spadek po matce’ do ‘grunt, ziemia po matce’ (KGKW) obok ‘majątność matczyna’ (tylko L). Możemy też stwierdzić, że *macierzyna* wyszła z użycia pod koniec XVIII wieku, później funkcjonowała tylko w gwarach.

Należy wspomnieć jeszcze, iż terminu tego nie wymienia w ogóle badacz zwyczajów spadkowych wsi, K. Dobrowolski; podaje jedynie nazwę *matkowizna*⁶. KSGP (III 129), a także S. Ramułt i B. Sychta⁷ podają również to hasło w znaczeniu ‘macierzyna, majątek matki’ (Kaszuby). Inne słowniki leksemu *matkowizna* nie odnotowują.

Ojczyzna — współcześnie wyraz ten ma znaczenie ‘patria, kraj rodzinny’, pierwotnie jednak oznaczał ‘spadek po ojcu’, ‘spadek po przodkach’. Prześledźmy, jak to znaczenie się kształtowało: Sstp (V 548) — *ojczyzna* (też formacje wariantywne) 1. ‘spuścizna po ojcu, ojcowizna, dziedzictwo po przodkach’, 2. ‘kraj rodzinny, miejsce rodzinne, patria, terra patria’; SXVI (XXI 135) — 1. ‘majątek dziedziczny po ojcu (głównie posiadłość ziemska, patrimonium)’; 2. ‘ziemia rodzinna, kraj pochodzenia, niekiedy: jej mieszkańcy; patria’; Cn (654) — *Oyczyzna, gdzie się kto rodzi. Patria; Majętność oyczysta. Patrimonium*; L (III 526) — *ojczyzna* 1. ‘majątność oyczysta; spadek ojcowski’, 2. ‘ojczyzna’, przy czym *ojciec* to ‘ociiec, rodzic’. L podaje przykład z *Dworzani-na Górnickiego* (XVI wiek) ilustrujący znaczenie tego leksemu: *moim zdaniem*

⁶ K. Dobrowolski: *Włościańskie rozporządzenia ostatniej woli na Podhalu w XVII i XVIII w.* Kraków 1933.

⁷ S. Ramułt: *Słownik języka pomorskiego, czyli kaszubskiego.* Kraków 1893; B. Sychta: *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej.* Wrocław 1967 i nast.

lepiej uczyni, kto mówiąc o Polsce, rzecze: patria moja niżli ojczyzna moja, bo ojczyzna częściej rozumie się to, co gruntu komu ociec zostawił. Swil (892) — ‘kraj, ziemia, na której się kto rodził razem wzięte z rodziną, sąsiadami, całym narodem, zwyczajami, prawami, obyczajami’. Słownik ten odnotowuje już nazwę *ojcowizna* (891) w znaczeniu ‘dziedzictwo po rodzicach, po ojcu i dziadku, majątność z dawnych lat do jednego rodu należąca’. SW (III 726) — *ojczyzna* 1. znaczenie odsyła do *ojcowizna*; 2. ‘kraj rodzinny’; *ojcowizna, ojczyzna* z kwalifikatorem *przestarz.* ‘spadek, dziedzictwo po ojcu, ojciech (= przodkach)’. Tu cytat z Orkana: *Smutno jest opuszczać ojcowiznę swoją.* Fragment ten sugeruje składnik semantyczny obligatoryjny dla leksemu *ojcowizna* ‘ziemia, grunt, gospodarstwo’. Swil (891) — ‘dziedzictwo po rodzicach, po ojcu i dziadku; majątność z dawnych lat do jednego rodu należąca’; SJPD (V 898) — *ojczyzna* 1. ‘kraj, w którym się ktoś urodził i który jest krajem jego rodziców’; 2. daw. ‘majątność ojcowska, spadek po ojcu, ojcowizna’. Obok tego jest hasło *ojcowizna* (V 896) — ‘ziemia, majątek odziedziczony po ojcu; majątek należący od wielu lat do jednej rodziny’; KSGP (III 424) — *ojczyzna* ‘grunt po ojcu’ (krak. i żyw.), ‘ojcowizna, spadek po rodzicach’ (kolbusz., krak.), ‘ojcowizna, rola ojcowia dziedziczna’ (góral.). Obok tego *ojcowizna* (III 424) — ‘majątek ojca, względnie męża’ (niskie, ropcz.). PrDial — ‘ziemia, spadek po ojcu’ — dokumentacja z całego obszaru dialektalnego polskiego (też znaczenie ‘patria’).

W KGKW *ojczyzna* pojawia się najczęściej (35 razy), dlatego poświęcimy jej więcej miejsca. Wartość semantyczna tej nazwy nie jest jednoznaczna, we wszystkich jednak zapisach występuje obligatoryjnie element znaczeniowy: ‘to, co się dziedziczy po ojcu’: 1. *Michno Brzeg ma dacz bratu swemu młodssemu Bartossowuy sthei oiczissney ych, która na nye przissła po oyczu ych [...] tak za rzeczy ruchaiące, tak za nyeruchaiące, lyezące y nyelyezące, styery grzywny bez vyerdunka* (1568—2739); *Symon Puto dla tego iest odsądzony od tey oyczynny swoiey, ze popustoszył chalupe [...] (1647—3304).* 2. *Mikolai Moskal, chcąc sobie pokoy uczynicz w oiczissnei swei liezączej między Nowakowską a Mazgaiową [rolą — jednostka miary gruntu] (1579—2751); miałem dac inszemu tę iego oyczyznę [...], zostawiłem go na teyze roli (1646—3291).* Przykłady 1. pozwalają przyjąć, iż leksem *ojczyzna* oznaczał ‘całość spadku po ojcu’, a więc ziemię i gospodarstwo, w tym zabudowania, natomiast w przykładach 2. *ojczyzna* ma wartość ‘ziemia (rola), grunt odziedziczony po ojcu’. Niemal idealną definicję znaczeniową tego terminu znajdujemy w następującym zapisie: *pytano [!] ich prawo przy gromadzie, yeslisz chcą zostawac na oyczyźnie iako synowie po oycu y dziedzicy* (1644—3274). A więc w połowie XVII wieku *ojczyzna* to ‘spadek po ojcu w postaci ziemi, gruntu (ewent. z gospodarstwem), dziedziczony przez syna(-ów)’. Potwierdza to również zwrot *zostawac na oyczyźnie*, jak współczesne *zostawac na roli (gruncie), na gospodarstwie* (łącznie z ziemią). W KGKW nie wystąpił w ogóle leksem *ojcowizna*.

Termin *ojczyzna* w znaczeniu 'spadek po ojcu' funkcjonował cały czas w dobie staro- i średniopolskiej. Już wcześniej jednak pojawia się jego drugie znaczenie — 'patria' i ono powoli zwyciężało (zob. Sstp). *Ojcowizna* nie występowała w tym okresie. Odnotowuje ją dopiero Swil. W tym też czasie nastąpiły zmiany semantyczne: pierwsza to wartość 'spadek (ogólnie)' → 'ziemia, grunt, rola (ewent. wraz z gospodarstwem)'; druga — 'po ojcu' → 'po przodkach' (sygnał już w Sstp); trzecia wreszcie dotyczy obydwu leksemów: *ojczyzna* 'spadek po ojcu // przodkach' (zachowuje to znaczenie w niektórych gwarach) → 'patria'; a czwarta to *ojczyzna* 'spadek, ziemia po przodkach' → *ojcowizna* i taka repartycja znaczeniowa (*ojczyzna* 'patria': *ojcowizna* 'spadek po przodkach') istnieje współcześnie⁸.

Oprócz wymienionych w polu wyrazowym nazw spadków funkcjonowały jeszcze dwie nazwy: *stryjowizna* 'spadek po stryju' i *wujowizna* 'spadek po wuju'.

Stryjowizna // *strykowizna* (i inne warianty): Sstp (VIII 482, 483) — 'spadek po stryju', przy czym *stryj*, *stryjek*, *stryk* (VIII 480, 482) to 'brat ojca, też krewny ze strony ojca', 'należący do tego samego rodu, agnatus'; Cn, L, Swil — brak; SW (VI 471) — *strykowizna* 'spadek po stryju'; *stryj*, *stryk* 'brat ojca czyjego'; KSGP, SJPD, KGKW — brak; PrDial — *strykowizna* 'bez znaczenia' — tylko Tryńcza, przewor. Nazwa ta zatem bardzo wcześnie wyszła z użycia, nie notują jej badane słowniki ani KGKW, a SW podaje tę nazwę jako *stp.* lub *gw.*, derywat od *stryk* — *stp.* i *gw.* 'stryj'.

Wujowizna // *ujowizna*: Sstp (X 418) — 'majątek odziedziczony po wuju'; Cn, L, Swil, SW, SJPD, KSGP, KGKW — brak; PrDial — 'spadek po wuju', tylko Kaszuby. *Wujowizna* więc, podobnie jak *stryjowizna*, również bardzo wcześnie wyszła z użycia.

Z przedstawionego materiału wynika, iż nazwy spadków zanikały w języku ogólnym w XVII—XVIII wieku. Złożyło się na to kilka przyczyn, a przede wszystkim przesunięcia semantyczne w zakresie nazwy, jak np. *ojczyzna* 'spadek po ojcu' → 'ziemia rodzinna, patria', a następnie zastąpienie terminu *ojczyzna* przez *ojcowizna*. Podobnie *dziadowizna*, w związku ze zmianą znaczenia leksemu *dziad* 'dziadek' na 'przodek', przesunęła się ze znaczenia pierwotnego 'spadek po dziadku, dziadzie' do znaczenia 'ziemia, grunt, dziedzictwo po przodkach', przy czym znaczenie to nabrało zabarwienia stylistycznego podniosłego. Współcześnie, w języku potocznym i w gwarach, znaczy on również 'zebranina', 'rzeczy byle jakie' (tak PrDial — Mszana Dolna i in.), w związku z pejoratywnym zabarwieniem leksemu *dziad* 'żebrak, nędzarz'. Podobny proces zaszedł również w leksemie *babizna*: 'spadek po babce' → 'spadek po babce, po żonie' → 'własność żony, kobiety'.

⁸ J. Bartmiński: *Polskie rozumienie ojczyzny i jego warianty*. W: *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*. Red. J. Bartmiński. Lublin 1993.

W tekstach KGKW najczęściej (35 razy) pojawia się termin *ojczyzna*, na drugim miejscu jest *dziadowizna* (6 razy), *babizna*, *bratowizna* i *macierzyczna* wystąpiły tylko jeden raz. Brak *stryjowizny* i *wujowizny*, co świadczy o zwyczajach prawnych w owym czasie: dziedzictwo (grunt, ziemia, gospodarstwo) przechodziło z zasady z ojca na syna(-ów), rzadziej było to dziedzictwo po dziadku (dziadach), bardzo rzadko można było dziedziczyć po matce, bracie i babce//babie ('żonie, babce'). W ogóle nie zdarzały się tu spadki po wuju czy stryju.

Inną przyczyną był zapewne fakt, iż pole wyrazowe nazw spadków nie było kompletne, nie istniały bowiem takie nazwy, jak np. **siostrzyzna* 'spadek po siostrze', **żonizna* 'spadek po żonie', **mężowizna* 'spadek po mężu', **ciotczyzna*//**ciotkowizna* 'spadek po ciotce' itp., co niewątpliwie łączyło się z obowiązującym prawem dziedziczenia w rodzinie, z prawem spadkowym⁹.

Najwcześniej wyszły z użycia nazwy o znaczeniu bardzo wąskim — *wujowizna* i *stryjowizna* może nawet w XVI wieku, a następnie *bratowizna*, *babizna* (XVII wiek) i *macierzyczna* (XVIII wiek). Nieco dłużej zachowały się nazwy o znaczeniu szerszym, jak: *dziadowizna* (XIX wiek), a przede wszystkim *ojczyzna* (XIX wiek), zastąpiona w tym znaczeniu przez *ojcowiznę*. Nieco inaczej jest w gwarach, gdzie jeszcze współcześnie odnotowano wszystkie nazwy (czasem tylko na bardzo wąskim obszarze dialektalnym) z wyjątkiem *wujowizny*, a *strykowiznę* bez dokumentacji. Ta sytuacja spowodowała, iż poszczególne leksemy zanikając, były zastępowane przez pojemne semantycznie hiperonimy typu *dziedzictwo*, *(s)puścizna*, *sukcesja*, a następnie *spadek*. Hiperonimy te, o szerokim zakresie znaczeniowym, były uzupełniane przydawką doprecyzowującą, utworzoną od nazwy spadkodawcy z przyimkiem *po (kim)*, np. *(s)puścizna*, *dziedzictwo*, *sukcesja*, *spadek po matce*, *po bracie*, *po ojcu*. W tym wypadku więc język (uzus) odszedł od formacji syntetycznych do bardziej precyzyjnych semantycznie formacji analitycznych. Przykłady takich opisowych nazw spadków wystąpiły licznie w KGKW.

Wykaz skrótów

- Cn — G. Knapki: *Thesaurus polono-latino-graecus*. Kraków 1643.
 KGKW — *Księgi gromadzkie wsi „Kasina Wielka”*. W: *Księgi sądowe wiejskie*. Cz. 1. W: „Starodawne Prawa Polskiego Pomniki”. T. 11. Kraków 1921, s. 276—427.

⁹ K. Kowalski, S. i K. Grzybowski, K. Karpińec: *Zwyczaje spadkowe włościan w województwach południowych*. Warszawa 1928, s. 51 i in.; K. Dobrowolski: *Włościańskie rozporządzenia...*, s. 41; J. Bekerman, J. Rafacz: *Zwyczaje spadkowe włościan w Polsce*. Cz. 5. Warszawa 1929, s. 26—27.

- KSGP — J. Karłowicz: *Słownik gwar polskich*. T. 1–6. Kraków 1900–1911.
- L — S. B. Linde: *Słownik języka polskiego*. T. 1–6. Warszawa 1951.
- PrDial — Zbiory Pracowni Dialektologicznej PAN. Kraków.
- SXVI — *Słownik polszczyzny XVI wieku*. Red. M. R. Mayenowa. T. 1–26 (*A–Pol*). Wrocław 1966–1999.
- SGP PAN — *Słownik gwar polskich*. T. 1. Red. M. Karaś. T. 2–5 (*A–D*). Red. J. Reichan. Kraków 1977–1999.
- SJPD — *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski. T. 1–11. Warszawa 1958–1969.
- Słps — *Słownik prasłowiański*. Red. F. Sławski. T. 1–7 (*A–G*). Wrocław 1974 i nast.
- Sstp — *Słownik staropolski*. Red. S. Urbańczyk. T. 1–11 (*A–Zło*). Wrocław 1954–1999.
- SW — J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki: *Słownik języka polskiego, tzw. Warszawski*. T. 1–8. Wyd. 2. Warszawa 1952–1953.
- Swil — *Słownik języka polskiego, tzw. Wileński*. T. 1–2. Wilno 1861.

Юзефа Кобылинська

НАЗВАНИЯ НАСЛЕДСТВА

Резюме

Возникновение названий наследия восходит к древнему периоду истории польского языка, а также к периоду Средневековья. Они сформировались в семантическую группу, отличающуюся своеобразной морфологической структурой. Они образовались от словообразовательных основ — названий родственных отношений, существующих названий наследников — с помощью формантов *-izna* || *-owizna*, приобретая значение 'наследство, наследие по...'. К этой группе принадлежат следующие названия: *babizna* 'то что бабушка оставила в наследие', *bratowizna* 'то, что брат оставил в наследие', *macierzyzna* 'то что мать оставила в наследие', *ojczyzna* 'то что отец оставил в наследие', *stryjowizna* 'то что брат отца оставил в наследие', *wujowizna* 'то что брат магери оставил в наследие'. Некоторые из этих названий вышли из употребления. Итак, первыми вышли из употребления следующие названия: *stryjowizna* и *wujowizna*, затем *bratowizna*, *babizna* (XVII в.) и *macierzyzna* (XVIII в.). Некоторые из них, функционирование которых отмечается еще в XIX веке: *dziadowizna* и *ojczyzna* заменились в этом значении названиями *ojcowizna* || *ojczyzna* сегодня 'родива'. Это подтверждается в KGKW. Некоторые из перечисленных названий наследия встречаются еще сегодня в диалектах. В современном польском языке они заменились выражениями: (*s*)*puścizna*, *dziedzictwo*, *sukcesja*, *spadek* + *po matce*, *po ojcu*, *po bracie* ('наследство, наследие по смерти матери, отца, брата' и т.д.).

Józefa Kobylińska

NAMES OF INHERITANCES

Summary

The names of inheritances constituted in the old and middle Polish period a semantic group of a distinct morphological structure. They were derivatives from noun basis — names of relationships, being the names of the inheritors — created by means of the formant *-izna* / *-owizna*, with the meaning 'inheritance after...'. The following words belonged here: *babizna* 'what grandmother has bequeathed', *bratowizna* 'what brother has bequeathed', *dziadowizna* 'what grandfather has bequeathed', *macierzyzna* 'what mother has bequeathed', *ojczyzna* 'what father has bequeathed', *stryjowizna* 'what father's brother has bequeathed', *wujowizna* 'what mother's brother has bequeathed'. The following words went out of use: first *stryjowizna* and *wujowizna* and consequently *bratowizna*, *babizna* (17th cent.) and *macierzyzna* (18th cent.). Somewhat longer functioned *dziadowizna* and *ojczyzna* (19th cent.) replaced in this meaning by *ojcowizna*; *ojczyzna* today 'patria'. KGKW confirmed this. Some of these names exist to this day in dialects. In standard language they became replaced by names of a general meaning in connection with prepositional phrase, for example: (*s*)*puścizna*, *dziedzictwo*, *sukcesja*, *spadek* + *po matce*, *po ojcu*, *po bracie* ('inheritance after the mother, after the father, after the brother' ect.).